

Gabriel Ferrater, un llegat per descobrir

Quaranta anys després de la seva mort, Gabriel Ferrater és un dels autors claus per entendre la renovació de la poesia catalana a la segona meitat del segle XX. L'obra completa ha d'unificar per primera vegada tots els vessants de l'escriptor: el poètic, el lingüístic i els escrits sobre literatura i pintura

◆◆◆◆◆ Jordi Nopca

“**P**er què la literatura catalana té tan poca prosa? [...] Els recomano una sèrie d'articles –dos o tres articles de diari– recollits a *Els Marges*, de Carles Riba, sobre la qüestió de la novel·la catalana. Ara bé, aquesta qüestió, en certa manera, és falsa, està mal plantejada perquè, en l'ordre de la literatura –o en l'ordre de la cultura–, la qüestió que un s'ha de plantejar quan existeix alguna cosa és: «Com és que ha arribat a existir?»” Així s'expressava Gabriel Ferrater als alumnes de filologia catalana el curs 1966-1967. L'any anterior, l'escriptor havia dedicat el seu primer cicle de conferències impartit per encàrrec de la Càtedra de Llengua i Literatura Catalana de la Universitat de Barcelona a quatre poetes catalans: Josep Carner, Guerau de Liost, Carles Riba i J.V. Foix.

Aquestes quatre intervencions cal buscar-les per separat: les consideracions sobre Carner són a *Nabí* (Edicions 62, 1991); les de Guerau de Liost, a *Cartes a l'Helena i residu de materials dispersos* (Empúries, 1995); el text sobre Carles Riba, a *La poesia de Carles Riba* (Edicions 62, 1979); les cinc conferències sobre J.V. Foix –un dels autors amb qui Ferrater va tenir més relació–, a *Foix i el seu temps* (Quaderns Crema, 1987). Com es pot comprovar a partir d'aquest exemple, la dispersió actual i la poca accessibilitat de

l'obra ferrateriana són considerables. L'any 2011 va ser reeditada la seva obra poètica, *Les dones i els dies* (La Butxaca), que contenia quatre poemes inèdits: *Any*, *Cadaqués*, *Midsommar* i *Prop dels dinou*. El 2010 van aparèixer per primera vegada *Tres prosistes* (Edicions 62), en què Ferrater parla de Joaquim Ruyra, Víctor Català i Josep Pla, en aquells moments encara lluny del procés de canonització. Ferrater diu el que pensa i tot sovint les seves opinions supuren veritats doloroses: “De professionals, a la literatura catalana només n'hi ha hagut un: ha estat Josep Maria de Sagarra, lamentablement. I en un, posem trenta per cent, Pla. Dic en un trenta per

02

01

01
L'ESCRITOR, LA PRIMAVERA O L'ESTIU DE L'ANY 1969, AL BALCÓ DEL PIS DE SANT CUGAT DEL VALLÈS ON VIVIA.

ROBERTO RUBERTO

02
FERRATER ES VA MATRICULAR A LA FACULTAT DE CIÈNCIES EXACTES, PERÒ NO ES LLICENCIARIA FINS AL 1966 (EN FILOLOGIA ROMÀNICA).

ARXIU FERRATER

cent perquè Pla diu que és un professional de la literatura, però de fet ell és un professional d'escriure articles a *Destino*, no dels drets d'autor dels seus llibres en català, que mai no li haurien donat per viure”.

El purgatori de l'obra completa

L'editor Jordi Cornudella fa anys que prepara l'obra completa de Ferrater, nascut a Reus el 27 d'abril del 1922 i desaparegut prematurament a Sant Cugat l'any 1972, el dia que feia 50 anys. “Poc després de la mort d'en Gabriel, el seu germà Joan va començar a sistematitzar tota la seva obra –explica Cornudella–. Cal dir que en vida seva Ferrater només havia publicat els tres llibres de poesia, *Da nuces pueris* (1960), *Menja't una cama* (1962) i *Teoria dels cossos* (1966), reunits i modificats a *Les dones i els dies* (1968)”.

La feina d'ordenació i agrupació de Joan Ferraté va donar tres fruits que mostraven cares fins llavors inèdites de l'escriptor: *Sobre literatura* (Edicions 62, 1979), *Sobre pintura* (Seix Barral, 1981) i *Sobre el llençuatge* (Quaderns Crema, 1981) van aplegar textos dispersos sobre crítica literària, anàlisi pictòrica i aprofundiment en qüestions lingüístiques, respectivament. “El projecte de les obres completes va començar

a
llegim

48-49

- Entrevista a Jordi Llovet, que publica 'Brins de literatura universal'
- 'En caure la tarda', de Jordi Coca

50-51

- Un nou volum de l'obra 'A la recerca del temps perdut', de Marcel Proust
- 'La llei', un Thomas Mann inèdit en català

03

03

‘CANÇÓ DEL GOSAR PODER’ ÉS UN DELS POEMES MÉS CONEGUTS DE FERRATER. A L’AGENDA DEL 1966 QUE FEIA SERVIR COMA LLIBRETA PER ESCRIURE IDEES I VERSOS S’HI PODEN LLEGIR ALGUNS DELS FRAGMENTS NO DEFINITIUS. A LA PART

INFERIOR DEL DIA 28 DE DESEMBRE S’HI EXPLICITEN ELS CONTINGUTS QUE EL POEMA EMMASCARA. ‘SER BURGÈS’, PER EXEMPLE, QUEDA RESUMIT EN TRES VERSOS: “GOSA PODER DONAR FEINA A XARNEGOS. / AMB EL TEU SOU, COMPRARAN VI

PROU AGRE / PERQUÈ EN TRES ANYS ELS PODREIXI LES DENTS”. ‘WESTMORELAND’ ÉS EL NOM DEL GENERAL QUE VA COMANDAR LES TROPES NORD-AMERICANES AL VIETNAM: “SI TENS NAPALM PER SEMBRAR CAMPS DEL NORD...”.

ARXIU FERRATER

a finals de la dècada dels 90. En aquells moments no van ser publicades per motius editorials –recorda Cornudella–. Des de la mort d’en Joan Ferratè el 13 de gener del 2003, en Manuel Martos, en Manuel Florensa i jo gestionem el llegat literari d’en Gabriel. Jo m’encarrego de l’edició que ha d’aparèixer a Galaxia Gutenberg. Encara no puc donar una data exacta de la publicació... Les obres completes de Ferrater estaran dividides en quatre parts principals. A la primera, corresponent a la poesia, s’hi afegiran, a més de *Les dones i els dies*, els poemes suprimits en els tres llibres, les variants dels poemes inclosos i les traduccions de poesia, una part de les quals és inèdita. A la part sobre pintura hi haurà el material publicat per Seix Barral, algun text aparegut a la miscel·lània de *Papers, cartes, paraules* (Quaderns Crema, 1986) i els textos pertinents de *Cartes a l’Helena i residu de materials dispersos*. La tercera part, dedicada als articles sobre literatura, inclourà una quantitat important d’inèdits: “A *Esritores en tres llengües* (Empúries, 1994) s’hi recollien una cinquantena de textos que Ferrater va escriure per a l’enciclopèdia que preparava Salvat. Ferrater escrivia entrades sobre escriptors de llengua anglesa, francesa i

alemanya, fonamentalment. Les obres completes recolliran més del doble del material aparegut fins ara”. L’última part, dedicada a la lingüística, inclourà *Sobre el llenguatge*, espigolarà uns quants textos de *Cartes a l’Helena...* i, per acabar, afegirà una conferència inèdita “i molt divertida” sobre Pompeu Fabra, pronunciada el dia que l’autor del *Diccionari general de la llengua catalana* hauria fet 100 anys.

Un intel·lectual de risc

“La provocació que va acompanyar Ferrater ha anat perdent força amb el temps –diu Cornudella–. Una part important de la seva poesia és l’intent d’arribar al fons de l’autenticitat dels moments experiencials: a partir d’una anècdota que sovint costa d’endevinar, porta a l’allum els mecanismes més primaris de l’ànima i de l’instint. Aquest esforç encara no hi ha cap altre poeta que l’hagi igualat”. Per a l’escriptora Marta Pessarrodona –parella de Ferrater

PESSARRODONA: “VA CANVIAR EL SENTIT DE LA POESIA CATALANA CONTEMPORÀNIA”

del 1968 al 1972–, la seva aportació encara és ben viva: “No es para esment que es va dedicar a la poesia només durant 6 anys, i que en tan poc temps va canviar el sentit de la poesia catalana contemporània”. Pessarrodona té encara pendent un llibre sobre Ferrater: “No me n’oblido, però espero que les coses se m’imposin. En Gabriel ha estat la persona més intel·lectual que he conegut mai. Els últims anys estava molt interessat en la matemàtica moderna i va arribar a publicar-ne un llibre, coescrit amb Eduard Bonet, *Espais de probabilitat finits*”.

Pessarrodona recorda que per instigació de l’editor Josep Pedreira Ferrater va presentar *Da nucas pueris* al primer premi Carles Riba. “Va guanyar Josep Maria Andreu, l’autor de *Se’n va anar...* En aquest país hi ha hagut relliscades sòlides, no només en novel·la. Això s’oblida força. En Gabriel va ser un intel·lectual de risc, cosa que a Catalunya no es pot ser –almenys durant gaire temps–. Ell deia que no érem una societat prou forta culturalment, i tenia raó”. Quaranta anys després de la seva mort, cal dedicar-hi esforços i temps, per reunir les diverses cares de la interessantíssima –i gens corrent– obra de Gabriel Ferrater. Tant de bo això canviï aviat. ♦

FERRATER, EN QUATRE LLIBRES

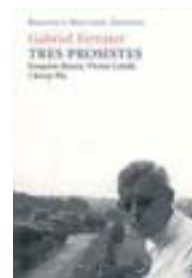
LES DONES I ELS DIES
LABUTXACA
(2011)

El poeta Francesc Garriga no ha deixat de llegir Ferrater des que el va descobrir: “El que més aprecio de la seva obra és que ens va ensenyar que la quotidianitat pot formar part de la literatura. La visió realista i destructiva que té del món encara m’interessa. A diferència de molts altres, va ser prou intel·ligent per saber quan havia de deixar d’escriure”. Pel també poeta Jordi Julià, Ferrater aconsegueix “reformar la poesia catalana i posar-la a l’hora”. “Gràcies a gens com ell, la cultura catalana segueix funcionant, encara que ho faci a batzegades. Per a mi és una pàtria, la poesia de Ferrater”, explica.

SOBRE EL LLENGUATGE
QUADERNS CREMA
(1981)

“Ferrater va ser un gran lingüista, professor, conversador i bevedor –assegura Francesc Garriga–. La relació amb l’alcohol no és accessòria, perquè la beguda pot portar a una bona conversa, però també a la isolació més rotunda”. Els escrits sobre lingüística es poden trobar als volums *Sobre el llenguatge, Papers, cartes, paraules i Cartes a Helena i residu de materials dispersos*. “Quan vivíem junts, la biblioteca d’en Gabriel tenia uns 200 volums, i 175 eren de lingüística –recorda Pessarrodona–. Era el que més li interessava, els últims anys, juntament amb la matemàtica. Hauria volgut fer una gramàtica”.

TRES PROSISTES
EMPÚRIES
(2010)

Oriol Ponsatí-Murlà es va encarregar de l’edició de les conferències que Ferrater va dedicar a Joaquim Ruyra, Caterina Albert i Josep Pla. Són tres textos que mostren una vegada més la força, lucidesa i provocació ferraterianes: “Víctor Català va escriure, quan tenia 25 o potser 30 anys (però almenys no passava dels 30), una admirable novel·la [*Solitud*]. Després només va escriure níciases. Ruyra va escriure sempre una magnífica prosa en l’ordre estilístic però aquesta prosa generalment era buida de contingut [...]”. De Pla explica que el mecanisme verbal de remarcar l’adjectiu fort li ve de Laurence Sterne.

FOIX I EL SEU TEMPS
QUADERNS CREMA
(1987)

“Si poses els poemes de Ferrater al costat dels de Pere Quart i Salvador Espriu t’adones de seguida de la seva aposta per la llengua viva i popular –diu Cornudella–. Ferrater para molta més atenció a la sintaxi natural de la llengua i als girs que no pas a l’eufonia, la melodia i la cantarella”. *Foix i el seu temps* conté cinc conferències sobre l’obra poètica foixiana, en què Ferrater reconeix que el canisme de *Sol, i de dol* no es troba tant en la llengua o el lèxic com en la mètrica que fa servir el poeta de Sarrià. El lector hi trobarà consideracions generoses sobre l’evolució dels escriptors respecte al moviment polític catalanista.